

O‘ZBEK INTERNET DISKURSINING JANRIY VA KOMMUNIKATIV XUSUSIYATLARI

Shukurova Ozoda Odiljon qizi,
Buxoro viloyati Romitan tumani 19-sonli
umumiy o‘rta ta’lim maktabi o‘qituvchisi
shukurovaozoda0108@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek internet diskursining janriy va kommunikativ xususiyatlari lingvopragmatik jihatdan tahlil qilinadi. Post, izoh, blog, messenjer yozishmalari va reklama matnlarining o‘ziga xos belgilari, shuningdek, internet diskursiga xos interaktivlik, dialogiklik, multimodallik, gibridlik, adresatga yo‘naltirilganlik va ekspressivlik yoritiladi. Internet matnlarida kommunikativ maqsad, adresant-adresat munosabati, baholash va pragmatik mazmunning ifodalanishiga e’tibor qaratiladi. Natijalar o‘zbek internet diskursining dinamik, gibrid va ko‘p funksiyali kommunikativ muhit ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: internet diskursi, o‘zbek internet diskursi, janr, kommunikatsiya, lingvopragmatika, interaktivlik, multimodallik, gibridlik, adresat, kommunikativ maqsad, pragmatik ma’no, emotsionallik, ekspressivlik.

Internet kommunikatsiyasining jadal rivojlanishi natijasida zamonaviy tilning qo‘llanish doirasi sezilarli darajada kengaydi. Ayniqsa, internet makonida shakllanayotgan diskurs an’anaviy og‘zaki va yozma nutq shakllarining o‘ziga xos xususiyatlarini birlashtirgan yangi kommunikativ muhit sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘zbek internet diskursi ham ushbu jarayonning tarkibiy qismi bo‘lib, unda til birliklarining qo‘llanishi, muloqot ishtirokchilarining munosabati, kommunikativ maqsad, janr xususiyatlari va pragmatik omillar o‘zaro chambarchas bog‘liq holda yuzaga chiqadi.

Internet diskursining muhim belgilaridan biri uning janriy xilma-xilligi hisoblanadi. An’anaviy kommunikativ muhitda mavjud bo‘lgan ayrim janrlar internet sharoitida yangi shakl va mazmun kasb etadi. Shu bilan birga, internet texnologiyalarining imkoniyatlari natijasida ilgari mavjud bo‘lmagan yoki an’anaviy kommunikatsiyada kam uchraydigan yangi janrlar ham shakllanmoqda. O‘zbek internet makonida yangiliklar portallari, bloglar, forumlar, ijtimoiy tarmoqdagi postlar, izohlar, reklama matnlari, onlayn intervyular, elektron xatlar, messenjerlardagi yozishmalar, videobloglar va boshqa kommunikativ shakllarni uchratish mumkin.

Internet janrlarining o‘ziga xosligi, avvalo, ularning interaktivlik xususiyati bilan belgilanadi. An’anaviy yozma matndan farqli ravishda internetdagi matn

ko‘pincha bir tomonlama kommunikatsiya bilan chegaralanib qolmaydi. Masalan, ijtimoiy tarmoqdagi postga foydalanuvchilar izoh qoldirishi, unga javob berishi, fikrni davom ettirishi yoki unga qarama-qarshi munosabat bildirishi mumkin. Natijada bitta kommunikativ birlik atrofida ko‘p bosqichli muloqot yuzaga keladi. Bunday holatda dastlab adresat sifatida qatnashgan foydalanuvchi keyinchalik kommunikativ jarayonning faol ishtirokchisiga aylanadi.

O‘zbek internet diskursining yana bir muhim janriy xususiyati gibridlikdir. Internet matnlarida og‘zaki va yozma nutqqa xos birliklar bir vaqtning o‘zida qo‘llanishi mumkin. Masalan, ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalarda adabiy til birliklari bilan bir qatorda so‘zlashuv nutqiga xos qisqartmalar, undovlar, takrorlar, emotsional birliklar va ayrim hollarda shevaga oid elementlar ham uchraydi. Lotin va kirill yozuvlari, o‘zbek va boshqa tillarga mansub birliklarning bir kommunikativ matn doirasida aralash qo‘llanishi ham internet diskursining gibrid tabiatini ko‘rsatadi.

O‘zbek internet diskursida ijtimoiy tarmoq posti alohida janr sifatida ajralib turadi. Post muallifning axborot berish, fikr bildirish, baholash, murojaat qilish, ishontrish yoki auditoriyaning e‘tiborini jalb qilish kabi turli kommunikativ maqsadlarini amalga oshirishga xizmat qiladi. Postlarning mazmuni va shakli uning yaratilish maqsadi hamda adresatiga bog‘liq ravishda o‘zgaradi. Masalan, rasmiy tashkilot sahifasidagi postlarda nisbatan rasmiy va me‘yoriy til ustun bo‘lsa, shaxsiy bloglarda erkin, ekspressiv va suhbatga yaqin uslub kuzatiladi.

Internet diskursining faol janrlaridan yana biri kommentariya yoki izohdir. Izohlar kommunikativ jihatdan juda qisqa bo‘lishi mumkin, biroq ularning pragmatik yuklamasi yuqori bo‘ladi. Birgina “To‘g‘ri!”, “Ajoyib!”, “Rahmat!”, “Noto‘g‘ri fikr” kabi qisqa birliklar orqali adresatning roziligi, minnatdorligi, ma‘qullashi yoki noroziligi ifodalanadi. Demak, internet kommunikatsiyasida matn hajmining qisqaligi uning kommunikativ va pragmatik mazmuni ham qisqa bo‘lishini anglatmaydi.

Messenjerlar orqali amalga oshiriladigan yozishmalar ham o‘zbek internet diskursining alohida kommunikativ shakllaridan biridir. Bunday muloqotda tezkorlik, ixchamlik va norasmiylik asosiy o‘rin egallaydi. Foydalanuvchilar ko‘pincha to‘liq gaplar o‘rniga qisqartirilgan sintaktik konstruksiyalardan foydalanadilar. Shuningdek, emoji, stiker, GIF, ovozli xabar va boshqa multimodal vositalar yozma kommunikatsiyaning mazmunini to‘ldiradi. Shu sababli internetdagi muloqotni faqat lingvistik birliklar asosida emas, balki verbal va nonverbal vositalarning o‘zaro aloqasi asosida o‘rganish zarur.

O‘zbek internet diskursining kommunikativ xususiyatlari haqida so‘z yuritganda, avvalo, uning adresatga yo‘naltirilganligini ta’kidlash lozim. Har qanday

internet matni muayyan auditoriyaga mo'ljallanadi. Adresatning yoshi, ijtimoiy mavqeyi, qiziqishlari, bilim darajasi va kommunikativ vaziyati matnning shakllanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, yoshlar auditoriyasiga mo'ljallangan internet matnlarida so'zlashuv elementlari, qisqartmalar, inglizcha o'zlashmalar va emotsional birliklarning qo'llanish darajasi yuqori bo'lishi mumkin.

Internet kommunikatsiyasida kommunikativ maqsad ham muhim ahamiyatga ega. Foydalanuvchi internetda faqat axborot yetkazish uchun emas, balki suhbatdoshni muayyan harakatga undash, ishontirish, baholash, tanqid qilish, qo'llab-quvvatlash, e'tiborini jalb qilish yoki o'z munosabatini namoyon etish uchun ham til birliklaridan foydalanadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, internet diskursidagi har bir til birligi muayyan pragmatik vazifani bajarishi mumkin.

Masalan, murojaat shakllari adresat e'tiborini jalb qilishga xizmat qiladi: "Aziz do'stlar!", "Hurmatli kuzatuvchilar!", "Sizlardan bir narsani so'ramoqchiman" kabi birliklar muloqotni boshlash yoki auditoriya bilan bevosita aloqa o'rnatish vositasi hisoblanadi. Buyruq va undov shakllari esa adresatni muayyan harakatga yo'naltirishi mumkin: "Fikringizni yozib qoldiring", "Ushbu xabarni ulashing", "Kanalga obuna bo'ling" kabi konstruksiyalar internet kommunikatsiyasining ta'sirchanlik xususiyatini namoyon qiladi.

O'zbek internet diskursida baholash ham muhim kommunikativ-pragmatik vositalardan biridir. Foydalanuvchilar voqea, shaxs, mahsulot yoki hodisaga nisbatan ijobiy yoki salbiy munosabatini turli lingvistik vositalar orqali ifodalaydi. "Ajoyib", "Zo'r", "Juda foydali", "Afsuski", "Bu fikrga qo'shilmayman" kabi birliklar bevosita baholovchi mazmunni yuzaga keltiradi. Bunda baholash nafaqat axborot berish, balki boshqa foydalanuvchilarning munosabatiga ta'sir ko'rsatish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Internet diskursining kommunikativ xususiyatlari orasida emotsionallik va ekspressivlik alohida o'rin tutadi. An'anaviy yozma nutqda intonatsiya, mimika va jest orqali ifodalanadigan ayrim ma'nolar internetda emoji, undov belgisi, takroriy harflar, katta harflar, grafik belgilar va boshqa vositalar yordamida beriladi. Masalan, "Rahmat!!!", "Voyyy!", "Juda zo'r 😊" kabi shakllarda grafik va lingvistik vositalarning birgalikda qo'llanishi muallifning emotsional munosabatini kuchaytiradi.

Shuningdek, o'zbek internet diskursida kod-almashish va til birliklarining aralash qo'llanishi ham kuzatiladi. O'zbek tilidagi internet muloqotida rus, ingliz va boshqa tillardan o'zlashgan birliklarning faol ishlatilishi internet kommunikatsiyasining ko'p tilli muhit bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Ayniqsa, texnologiya, biznes, ta'lim va yoshlar kommunikatsiyasida "online", "post", "like",

“comment”, “story”, “chat”, “download” kabi birliklarning qo‘llanishi kuzatiladi. Bunday birliklarning ishlatilishi kommunikantlarning ijtimoiy tajribasi va kommunikativ muhitiga bog‘liq holda turlicha namoyon bo‘ladi.

O‘zbek internet diskursining yana bir muhim jihati — tezkorlikdir. Internet kommunikatsiyasida axborot yaratish va uni tarqatish jarayoni nihoyatda qisqa vaqt ichida amalga oshadi. Shu sababli foydalanuvchilar ko‘pincha ixcham, tez tushuniladigan va e‘tiborni darhol jalb qiladigan shakllardan foydalanadilar. Sarlavhaning qisqaligi, dastlabki jumlaning ta‘sirchanligi, kalit so‘zlarning ajratilishi va grafik vositalarning qo‘llanishi aynan shu kommunikativ ehtiyoj bilan izohlanadi.

Umuman olganda, o‘zbek internet diskursining janriy va kommunikativ xususiyatlari uning interaktivlik, dialogiklik, tezkorlik, multimodallik, gibridlik, adresatga yo‘naltirilganlik, emotsionallik, ekspressivlik va janriy xilma-xillik kabi belgilarida namoyon bo‘ladi. Ushbu belgilar internet muhitida tilning an‘anaviy qo‘llanish shakllaridan farqli ravishda yangi kommunikativ imkoniyatlarga ega bo‘layotganini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijasida o‘zbek internet diskursi janriy jihatdan rang-barang, kommunikativ jihatdan esa interaktiv va dinamik tizim ekanligi aniqlandi. Uning asosiy janrlari ijtimoiy tarmoq postlari, izohlar, bloglar, messenger yozishmalari, reklama va axborot matnlari turli kommunikativ maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Mazkur janrlarda yozma va og‘zaki nutq xususiyatlarining qorishuvi, multimodal vositalarning faol qo‘llanishi hamda adresant va adresat o‘rtasidagi bevosita aloqa internet diskursining o‘ziga xosligini belgilaydi.

O‘zbek internet diskursining interaktivlik, dialogiklik, tezkorlik, gibridlik, multimodallik, emotsionallik va ekspressivlik kabi xususiyatlari uning lingvopragmatik tabiatini ochib berishda muhim omil hisoblanadi. Kommunikativ maqsad, adresat omili, baholash, murojaat, undash va ta‘sirchanlik kabi pragmatik vositalar esa internet matnlarida ma‘noning shakllanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shunday qilib, o‘zbek internet diskursini o‘rganishda uning janriy shakli bilan bir qatorda kommunikativ vazifasi va pragmatik mazmunini ham kompleks tahlil qilish zarur. Ushbu xulosalar keyingi tadqiqotlarda o‘zbek internet diskursida pragmatik ma‘noning voqelanish mexanizmlarini aniqlash uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Crystal D. Language and the Internet. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 272 p.

2. Crystal D. Language and the Internet. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 316 p.

3. Herring S.C. Computer-Mediated Discourse // The Handbook of Discourse Analysis / eds. D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton. – Oxford: Blackwell Publishers, 2001. – P. 612–634.

4. Herring S.C. Computer-Mediated Discourse: An Approach to Researching Online Behavior // Designing for Virtual Communities in the Service of Learning / eds. S. A. Barab, R. Kling, J. H. Gray. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – P. 338–376.

5. Herring S.C. Slouching Toward the Ordinary: Current Trends in Computer-Mediated Communication // New Media & Society. – 2004. – Vol. 6, No. 1. – P. 26–36.

6. Zayniddinova B. G. Distinctive features of pleonasm in political speech // Intellectual Education Technological Solutions And Innovative Digital Tools. – 2023. – T. 2. – №. 14. – С. 168-174.

a. Bozorova G. Concerning some pleonastic and tautological constructions // Центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.

b. Bozorova G. Z. Discursive functioning and stylistic variability of medical terms in modern Uzbek language // TLEP–International Journal of Multidiscipline. – 2025. – Т. 2. – №. 7. – С. 193-196.

c. Zayniddinova B. G. The language of medicine as the main factor in the formation of medical terminology // Conference of modern science & pedagogy. – 2025. – Т. 1. – №. 2. – С. 10-13.

i. Бозорова Г. З. ОАВда учрайдиган плеонастик бирикларнинг лингвопрагматик хусусиятлари // Interpretation and researches. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 4-7.